

Research Paper

A Darwinian reading of the novel "Neither Angel, nor Saint" by Ivan Kalima

Hassan Akbari Beiragh^{1*}, Farzaneh Koochakpour²

¹ Associate Professor, Faculty of Literature and Foreign Languages, University of Semnan, Iran.

² Master's degree, Faculty of Literature and Foreign Languages, University of Semnan, Iran.

10.22080/lpr.2026.29970.1141

Received:

September 01, 2025

Accepted:

March 04, 2026

Available online:

May 18, 2026

Keywords:

Darwinism, evolutionary literary criticism, Czech fiction, Ivan Kalima, the novel Neither Angel, Nor Saint.

Abstract

Evolution, a theory presented by Charles Darwin, although it was a biological theory, was not limited only to this scientific field, but also gained epistemological and ontological dominance over other branches of human knowledge, from the Experimental Sciences to the Humanities and Social Sciences. Among the fields that were not immune to the influence of this meta-theory were literary studies; Evolutionary literary criticism, which is the product of this fundamental transformation in science, attempts to provide an explanation of the behaviors of the "human species" by utilizing Darwin's theory of natural selection that reflects the nature and character of this creature. The present article is an attempt to apply the rules of evolution to analyze the behavior of the main characters in the novel "Neither Angel, Nor Saint" by Ivan Klima. first addressed the meaning and basis of evolution and then its impact on literary criticism. Then, explored the components of that theory in this novel. By going beyond the surface and entering the depths of the individual and collective actions of the characters in the story, we encountered behaviors such as violence, jealousy, betrayal, etc., all of which have their roots in the evolved nature of man. The result of this research is, first of all, confirmation of the comprehensive explanatory power of the theory of natural selection in the field of fiction, and, in the next stage, highlighting the background and common foundations of all human behavior, despite all the cultural and historical differences of human societies.

***Corresponding Author:** Hassan Akbari Beiragh

Address: Associate Professor, Faculty of Literature and Foreign Languages, University of Semnan, Iran.

Email: h.akbaribairagh@gmail.com

Extended Abstract

1. Introduction

The terms "Darwinism" and, from the second half of the twentieth century, "Neo-Darwinism," refer to a systematic ontology and anthropology that, with the emergence of Charles Darwin and the publication of *On the Origin of Species* and subsequently *The Descent of Man*, and the presentation of the theory of evolution based on natural selection, created a huge revolution in human knowledge in the second half of the nineteenth century .

Daniel Dennett, as the most important Neo-Darwinist and philosopher defending the theory of evolution in our time, emphasizes in the first chapter of his book, *Darwin's Dangerous Idea*, that "Darwin's discovery, i.e., the natural evolution of life through natural selection, is the greatest discovery of mankind in the history of science and superior to the discoveries of Newton and Einstein" (Dennett, 1995: 27) .

This theory did not remain confined to the field of biology and had a fundamental impact on the humanities and social sciences. It is explained that the central concept in evolutionary literary studies is "human nature," or the evolved characteristics shared among the human species .

The present research also offers a Darwinian reading of a fictional work, based on the principles established in *The Origin of Species* and elaborated upon by Neo-Darwinists in the second half of the twentieth century, becoming a discipline and scientific system through an interdisciplinary collaboration among psychology, evolutionary sociology, and modern literary criticism.

2. Purpose, Literature Review, and Method

This research is descriptive, conducted using the library method and employing the principles and criteria of evolutionary literary criticism.

3. Discussion

The fundamental premise in evolutionary explanation is that among all species of living beings (animals, plants, and humans), only those generations have persisted whose behaviors have achieved maximum success in satisfying the two main instincts: "survival" and "reproduction." According to Darwin, there is no human characteristic that is not a continuation of the traits of other primitive species; Darwinists insist on the claim that "humans have evolved in an adaptive and compatible relationship with their environment." The Darwinian literary perspective claims that literary behaviors are rooted in the evolved nature of humans. By human nature, researchers mean a set of states and genetic traits transmitted by humans; based on these approaches, the focus of literary Darwinists is on discovering evolutionary patterns of behavior in literary texts. Ultimately, evolutionary literary criticism, in its simplest and crudest form, merely seeks to identify the basic and common needs of humans; for example, survival, sex, and status—and to use these categories to describe the behaviors of characters depicted in literary texts (Carroll, 2010) .

In the novel *Neither Angel Nor Saint*, most evolutionary behaviors organized for those two goals (survival and successful reproduction) can be distinguished,

including: physical attractiveness, sexual jealousy and possessiveness, betrayal, violence, and the struggle for survival (immortality). In this article, we attempt to extract and analyze each of the mentioned constituents from the story text by citing evidence, in order to provide an evolutionary reading of it.

4. Conclusion

Based on Darwinian anthropology, the deep individuality of the human species depends on its physical and biological reality; on animal needs, tendencies, and reactions such as hunger, thirst, inner anxiety, and sexual desire; on basic emotions embedded in the depth of human nature: maternal and child love, sympathy, hatred, desire for companionship, and on cognitive forms that appear in all normally developing minds. These evolved and genetically transmitted tendencies constrain language and culture. Language and culture express and formalize instinctual tendencies.

In this article, we became acquainted with a type of methodology and worldview centered on biological knowledge that views the life of living beings, especially humans, as a result of the struggle for self-preservation and reproduction through adaptation to the surrounding environment. Based on this foundation, we conclude that literary texts are a mirror for reflecting human behaviors and interactions with themselves, others, and their biotic world, which are explained and enumerated in evolutionary anthropology.

In this regard, we proceeded with the evolutionary analysis of *Neither Angel Nor*

Saint and put the efficiency of Darwinian literary theory in explaining human behaviors embodied in literary works to the test of experience. The extraction of evolutionary elements such as immortality, reproduction, survival, physical attractiveness, jealousy and possessiveness, betrayal, violence, empathy, etc., from the aforementioned novel led us to the conclusion that the principles and criteria of Darwin's theory have acceptable capacity for representing the evolved human nature manifested in literature, and provides a deeper understanding of the behaviors of the story's characters.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work

Conflict of Interest

The authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

I would like to express my deepest gratitude to my respected supervisor, Dr. Hassan Akbari Biragh, for his invaluable guidance, scholarly expertise, and constant support throughout the completion of this work.

خوانشی داروینیستی از رمان نه فرشته نه قدیس اثر ایوان کلیما

حسن اکبری بیرق^{۱*}، فرزانه کوچک‌پور^۲

^۱ دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه سمنان، سمنان، ایران.
^۲ کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه سمنان، سمنان، ایران.

doi 10.22080/lpr.2026.29970.1141

چکیده

تکامل یا فرگشت، نظریه‌ای که در نیمه دوم قرن نوزدهم میلادی توسط چارلز داروین ارائه شد، هرچند یک تئوری زیست‌شناختی بود، بر دیگر شاخه‌های دانش بشری، از جمله علوم انسانی و اجتماعی سیطره‌ای معرفت‌شناختی و هستی‌شناسانه یافت و به تدریج در قرن بیستم باعث ظهور مکاتبی همچون روانشناسی فرگشتی، جامعه‌شناسی فرگشتی، فلسفه فرگشتی و... شد. از جمله ساحاتی که از این آبرنظریه تأثیر پذیرفت، مطالعات ادبی بود که منجر به تکوین «نقد ادبی فرگشتی» شد. این رویکرد، با بهره‌گیری از نظریه انتخاب طبیعی داروین، از رفتارهای «گونه انسان» در متون ادبی تبیینی به دست می‌دهد که بیانگر طبع و طبیعت این موجود باشد. براساس این نگرش به نوع بشر، تمامی کردارهای آدمی، قابل ریشه‌یابی در فرایند فرگشت او هستند. سلسله علل این کنش‌ها، در نهایت به چند ویژگی اصلی انسان، یعنی تلاش برای بقا و تولیدمثل قابل تحویل است. مقاله حاضر، تلاشی است برای کاربری قواعد فرگشت، در تحلیل رفتار شخصیت‌های اصلی رمان نه فرشته، نه قدیس، اثر ایوان کلیما. برای ارائه خوانشی داروینیستی از این رمان، ابتدا به معنا و مبنای فرگشت و سپس تأثیر آن بر نقد ادبی پرداختیم، آنگاه مؤلفه‌های آن نظریه را در این رمان کاویدیم و در ژرفای کنش‌های فردی و جمعی شخصیت‌های داستان، با رفتارهایی همچون: خشونت، حسادت، خیانت، میل به جاودانگی و... مواجه و همه آن‌ها را براساس انسان‌شناسی فرگشتی که وارد نقد ادبی شده است، تأویل نمودیم. ما حاصل این مقاله، تأییدی است بر قدرت تبیین‌گری فراگیر نظریه انتخاب طبیعی در حوزه ادبیات داستانی و برجسته‌سازی پیشینه و مبنای مشترک تمامی رفتارهای آدمی، با وجود همه تفاوت‌های تاریخی جوامع انسانی.

تاریخ دریافت:

۱۰ شهریور ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش:

۱۳ اسفند ۱۴۰۴

تاریخ انتشار:

۲۸ اردیبهشت ۱۴۰۵

کلیدواژه‌ها:

داروینیسم، نقد ادبی فرگشتی، ایوان کلیما، رمان نه فرشته، نه قدیس.

* نویسنده مسئول: حسن اکبری بیرق

آدرس: دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه سمنان، سمنان، ایران.

ایمیل: t.akbaribairagh@gmail.com

۱ مقدمه

از نتایج ورود نظریه داروین به عرصه‌های معارف بشری است. اگر گونه ما، همانند همه جانداران و ارگانیسم‌های دیگر، ثمره فرایند فرگشت زیستی و فرهنگی بوده باشد، علی‌القاعده تمامی شئون ما و در یک کلام هرچیز مرتبط با ما نیز محصول جریان فرگشت و تکامل خواهد بود و باید در درجه اول و بالذات از این دیدگاه به آن نگریسته شود. از این روست که امروزه دیگر فرگشت حتی محدود به عرصه شناخت نیز نمانده، در حوزه‌های کثیرالاضلاع فناوری و خلاقیت نیز وارد شده و الهام‌بخش فعالان این عرصه شده است؛ برنامه‌نویسی تکاملی، رایانش تکاملی، رباتیک تکاملی، هنر تکاملی (به‌ویژه موسیقی) و نقد ادبی داروینیستی، نمونه‌هایی از این دست هستند.

به جرئت می‌توان مدعی شد که از زمان انتشار نظریه انتخاب طبیعی و حتی در زمان حیات خود داروین، این آبرنظریه، سایه سنگین خود را بر علوم انسانی و اجتماعی افکنده و دست کم به یکی از گفتمان‌های اصلی علوم انسانی و علوم تجربی انسانی بدل شده است. این مقدار سیطره نظریه داروین بر عالم اندیشه و به‌طریق اولی، علوم انسانی و اجتماعی، مسئله‌ای نبود که از نگاه تیزبین و شامه دوراندیش خود وی پنهان بماند؛ او در اوراق فرجامین کتاب خاستگاه گونه‌ها، ضمن بررسی اجمالی چشم‌اندازهای تئوری مختار خود، چنین می‌نویسد: «من گستره بی‌انتهایی، در آینده دور، برای پژوهش‌هایی به‌مراتب جدی‌تر می‌بینم. روان‌شناسی، بر پایه نوینی بنا خواهد شد... نوری بر خاستگاه انسان و پیشینه‌اش تابانده خواهد شد...» (Darwin:1859, 488).

این پیش‌بینی داروین، خیلی زودتر از آنچه می‌پنداشت صورت تحقق یافت و علوم انسانی و

اصطلاح «داروینیسم»^۱ و در دهه‌های اخیر «نوداروینیسم»^۲، به‌نوعی نظام هستی‌شناسی و انشان‌شناسی اطلاق می‌شود که با ظهور چارلز داروین^۳ و انتشار کتاب دوران‌سازدرباب خاستگاه گونه‌ها^۴ و سپس تبار انسان^۵ در نیمه دوم قرن نوزدهم، انقلابی عظیم در دانش بشری ایجاد کرد که تنها با تغییر پارادایم‌هایی در علم، همچون انقلاب کوپرنیک^۶ یا نیوتن^۸ قابل قیاس است.

اینک، یکصد و شصت و شش سال پس از ارائه تئوری فرگشت^۹ (تکامل) توسط داروین، که تطوّر موجودات را در پهنه زمانی بس طولانی، در اثر انتخاب طبیعی و انطباق و سازگاری با محیط به‌منظور بقا و تولیدمثل می‌داند، دیگر نمی‌توان از آن همچون نظریه‌ای درکنار نظریه‌های دیگر یاد کرد؛ بلکه باید فرگشت را به‌مثابه یک کلان‌نظریه انگاشت که نظام‌های فکری و علمی دیگر، ذیل آن قرار می‌گیرند. دنیل دنت^{۱۰}، به‌عنوان مهم‌ترین فیلسوف مدافع نظریه فرگشت در زمانه ما، در فصل اول کتاب خود، ایده خطرناک داروین^{۱۱}، تأکید می‌ورزد که «کشف داروین، یعنی فرگشت طبیعی حیات از طریق انتخاب طبیعی، بزرگ‌ترین کشف انسان در تاریخ علم و برتر از کشف نیوتن و انیشتین بوده است» (Dennett, 1995: 27).

اقتضائات و استلزامات نظریه فرگشت، سال‌هاست که دیگر محدود به زیست‌شناسی فرگشتی نمانده و اکنون مباحثی مانند بیوشیمی فرگشتی، باستان‌شناسی فرگشتی، علوم‌سیاسی فرگشتی، روان‌شناسی و جامعه‌شناسی و انسان‌شناسی و زیبایی‌شناسی، دین‌شناسی، فلسفه و علوم شناختی و ادبیات فرگشتی و... تنها بخشی

⁷ Nicolaus Copernicus (1473-1543)

⁸ Sir Isaac Newton (1643-1727)

⁹ Evolution

¹⁰ Daniel C. Dennett (1942 -2024)

¹¹ Darwin's Dangerous Idea, Evolution and the Meanings of Life

¹ Darwinism

² Neo-Darwinism

³ Charles Robert Darwin (1809-1882)

⁴ On the Origin of Species (1859)

⁵ The Descent of Man (1874)

⁶ Paradigm shift

داستانی مدرن (نه فرشته، نه قدیس)، مبتنی بر قواعد و اصولی که در خاستگاه‌گونه‌ها بنیان نهاده شد و در نیمه دوم قرن بیستم توسط نوداروینیست‌ها طول و تفصیل و شاخ و برگ یافت و در یک همکاری بین‌رشته‌ای میان روانشناسی و جامعه‌شناسی فرگشتی و نقد نوین ادبی، صاحب دیسپلین^۲ قابل‌قبولی شد.

۱٫۱ پرسش‌های تحقیق

خوانش داروینیستی و نقد فرگشتی متون ادبی چیست و روش آن چگونه است؟

چه درون‌مایه‌های فرگشتی در رمان نه فرشته نه قدیس، اثر ایوان کلیما می‌توان یافت؟

۱٫۲ روش تحقیق

این تحقیق توصیفی، به شیوه کتابخانه‌ای و با استفاده از روش و موازین نقد فرگشتی انجام می‌شود.

۱٫۳ پیشینه تحقیق

در زبان فارسی تا به امروز کمتر پژوهش مستقلی درباره داروینیسم ادبی یا نقد ادبی فرگشتی منتشر شده است؛ در این مورد، تنها به دو اثر با مشخصات زیر می‌توان اشاره کرد:

همدانی (۱۳۹۸)، امید، نظریه ادبی، ادبیات و مسئله شناخت، تهران: نگاه معاصر.

همو (۱۳۹۹)، تکامل و کارکرد شناختی روایت تخیلی: منظر داروینیستی، نشریه نقد و نظریه ادبی، شماره دهم.

که در اولی، به مقوله داروینیسم ادبی، اشاراتی مجمل، گذرا و استطرادی رفته و در دومی نیز صرفاً

اجتماعی را به‌طور عام و دانش‌ها و گرایش‌های ادبی را به‌طور خاص دستخوش تغییر و تحول و حداقل تطوّر در رویکردها نمود؛ به‌گونه‌ای که در چند سال اخیر، «داروینیسم ادبی» به‌عنوان یکی از پویاترین و قوی‌ترین جریان‌های نوین در مطالعه ادبی ظهور کرده است. انبوه روزافزون مقالات، کتاب‌ها و ویژه‌نامه‌های مجلات، که به این موضوع اختصاص یافته و اقبال عمومی گسترده به همراه جستارهای منتشر شده در روزنامه‌ها و نشریات برجسته در سراسر جهان، گواه این امر است.

کم‌ترین جایگاهی که برای مطالعات ادبی فرگشتی می‌توان مدعی شد، آن است که به‌مثابه یکی از «مکاتب» یا «رویکرد»هایی به شمار آید که شایسته قرارگرفتن در میان روش‌های بررسی‌های نظری است. بدین‌ترتیب در کنار مقالات مارکسیستی، روانکاوانه، فمینیستی، ساختارشکنانه و نوتاریخ‌گرایانه، از «خوانش» داروینی متونی همچون، شاهنامه یا تاریخ بیهقی و داستان‌های مدرن فارسی می‌توان سخن به میان آورد. البته هنوز در ادبیات رایج در نشریات دانشگاهی ادبی، جز مواردی معدود و اندک، خبر چندان از خوانش داروینی آثار فاخر ادب پارسی نیست و درحقیقت داروینیست‌های ادبی ایران باید برای کسب جایگاهی مقبول در جامعه آکادمیک و غیرآکادمیک ادبی فعلاً از هفت‌خوان رستم بگذرند.

این جریان در مجامع علمی پیشرفته و مدرن توانسته است نقدونظرهای فراوانی را نیز، ازمنظر شاخه‌های گوناگون علمی، برانگیزاند؛ از انسان‌باوری سنتی و پساساختارگرایی گرفته تا بوطیقای شناختی و علوم اجتماعی فرگشتی. مفهوم محوری در علوم اجتماعی فرگشتی و مطالعات ادبی فرگشتی عبارت است از «طبیعت انسان»^۱ یا همان ویژگی‌های ژنتیکی نوعاً مشترک در میان گونه‌های انسانی.

پژوهش پیش‌رو نیز تکاپویی است در همین زمینه؛ یعنی ارائه خوانشی داروینیستی از یک اثر

^۲ Discipline

^۱ human nature

است: تأثیر محیط، تغییرات تصادفی و تنازع بقا (باربور، ۱۳۶۲:۱۰۶). برپایه این تئوری، هر موجود زنده‌ای برای کسب غذا، مقابله با رقبا و عوامل ناسازگار محیط، همواره باید در تلاش باشد و با علل نابودی خود مقابله کند. داروین این کوشش دائم را «تنازع بقا» نامید (Eugenie, ۲۰۰۴:۲۳).

فرض اساسی در تبیین فرگشتی، این است که در همه گونه‌های موجودات زنده (حیوان، گیاه و انسان)، تنها نسل آن‌هایی تداوم یافته که رفتارهایی داشته‌اند که در ارضای این دو گزینه اصلی یعنی بقا و تولیدمثل، حداکثر موفقیت را داشته‌اند. پس افراد فعلی گونه‌ها دارای ژن‌های پدربزرگ و مادربزرگ‌هایی هستند که شانس زنده ماندن و تولیدمثل بالاتری داشته و آن را به نسل بعدی انتقال داده‌اند. داروین بر این باور بود که پدیده فرگشت توسط انتخاب طبیعی در طول یک دوره زمانی معین رخ می‌دهد. در این زمان معین، گونه‌های اصلی به پیدایش جمعیت‌هایی با ویژگی خاص و متفاوت از صفات موجود در گونه‌های اصلی، منجر می‌شوند (Darwin, ۱۸۵۹:۳۷۶). او می‌گوید: «هنگامی که تحولات سودمندی در ارگانیسم جاننداری پدید آمد، افراد واجد آن در تنازع بقا و دوام، بخت بیشتری خواهند داشت و طبق قوانین توارث اخلاقی با همان خصایل از آن‌ها زاده می‌شوند. من همین اصول حراست از تغییرات مفید و بقای اصلح را انتخاب طبیعی نامیده‌ام» (داروین، ۱۳۸۰:۱۷۷). بر این اساس، انتخاب طبیعی، سازوکار اصلی نظریه فرگشت است، که مشتمل بر تغییرات نامنظم، تنازع بقا و انتخاب اصلح می‌باشد (Eugenie, ۲۰۰۴:۲۳).

داروین نظریه‌ای را که در خاستگاه گونه‌ها ارائه کرده بود، در کتاب تبار انسان، به‌گونه بشر نیز تسری داد. «بخش عمده‌ای از تبار انسان به تجزیه و تحلیل خاستگاه، عملکرد و رفتار اجتماعی انسان اختصاص یافته است. داروین روایتی کلاسیک از روانشناسی اخلاقی انسان ارائه می‌کند. او دو عنصر اصلی را در احساس اخلاقی انسان به رسمیت

به جنبه‌های شناختی این نظریه به‌طور خلاصه پرداخته شده است.

همچنین دومقاله با مشخصات زیر در این زمینه منتشر شده است:

اکبری بیرق، حسن، رستم شامحمدی، امینه حقیقی پشتیری، نقد ادبی تکاملی و کاربرد آن در تحلیل داستان (مطالعه موردی: رمان بامدادخمار)، فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، دوره ۵، شماره ۹، خرداد ۱۴۰۲

اکبری بیرق، حسن؛ مریم اسفندیاری؛ محمد رضایی، روان‌شناسی فرگشتی و نقد ادبی تجربی، نشریه سبک‌شناسی و تحلیل متون نظم و نثر فارسی (بهار ادب سابق)، شماره ۹۴، اسفند ۱۴۰۲.

۲ بحث

۲٫۱ مبانی نظری

بنیان نظری این پژوهش، همچنان‌که گفتیم، نظریه «فرگشت براساس انتخاب طبیعی» داروین است؛ پس در گام اول این نظریه را معرفی، سپس نحوه کاربرد آن را در نقد و تحلیل آثار ادبی تبیین می‌کنیم.

۲٫۱٫۱ داروینیسم چیست؟

داروین در کتاب خاستگاه گونه‌ها، پیدایش و تطور (فرگشت) موجودات را بر بنیاد نظریه انتخاب طبیعی، تبیین کرد. نظریه وی را در قالب این دو گزاره، می‌توان خلاصه کرد:

اول؛ همه موجودات روی کره زمین به یک نیای مشترک بازمی‌گردند (درخت حیات).

دوم؛ انتخاب طبیعی، علت شباهت‌ها و تفاوت‌هایی‌ست که در محیطزیست وجود دارد (Sober, ۲۰۰۳:۲۶۸)؛ بنابراین، نظریه فرگشت داروین از ترکیب سه مفهوم کلی، تشکیل شده

جهانی بشر؛ (۲) به‌عنوان یک نمونه خاص در یک صورت‌بندی فرهنگی خاص که عناصر طبیعت انسان را در برساخت‌های تخیلی مشترک (قراردادها، عقاید، اسطوره‌ها و سنت‌ها) سازماندهی می‌کند؛ (۳) به‌عنوان اثر یک نویسنده مشخص، که هویت او با برخی از ترکیبات منحصربه‌فرد از ویژگی‌های ارثی و شرایط تاریخی شکل گرفته است و (۴) به‌عنوان یک برساخت تخیلی خاص که نه تنها تأثیرات فرهنگی را بازتاب می‌دهد، بلکه قدرت خلاقیت اولیه و اصیل را نیز به نمایش می‌گذارد (Carrol, ۲۰۱۰).

ازسوی‌دیگر روانشناسی فرگشتی نیز به کمک نقد ادبی آمده، استدلال می‌کند که ذهن آدمی همانند بدن او محصول فرایند فرگشت می‌باشد. بسیاری از رفتارهای فعلی انسان و شیوه اندیشیدنش، مرده‌ریگ اجدادش است که برای تسهیل امر تولیدمثل آنان تطابق و سازگاری یافته بوده است. گرایش‌های موردنظر روانشناسان فرگشتی عبارتند از: جذابیت جنسی، راهبردهای جفت‌یابی، مراقبت مادرانه از فرزندان، حفاظت مردانه از همسر، حسادت، ستیزه‌جویی مردانه، تلاش برای به دست آوردن موقعیت، حفظ امتیاز اجتماعی، همکاری، آزادی عمل، رقابت خانوادگی، نوع‌دوستی، روابط بین نسلی و بین گروهی و منازعات گروهی. البته ادبیات همواره به‌دنبال ترسیم جذابیت جاودانی موضوعات انسانی از این دست بوده است: عشق، بلندپروازی، رستگاری، جنگ، نزاع سیاسی و نظایر آن. این‌ها دقیقاً موضوعاتی هستند که به‌وسیله روانشناسی فرگشتی تئوریزه شده‌اند (Davies, ۲۰۱۶).

بر پایه همین رهیافت‌ها، تمرکز داروینیست‌های ادبی، بر کشف الگوهای فرگشتی رفتار در متون ادبی است؛ برای نمونه ایلیاد از نظر تسلط و تجاوز، یا جین آستین از نظر آداب جفت‌گیری، موردتوجه این دسته از ادیبان قرار گرفته است (۱) (Lieberman, ۲۰۰۸). درنهایت، نقد ادبی فرگشتی در ساده‌ترین و خشن‌ترین اشکال آن، تنها در پی شناسایی نیازهای اساسی و مشترک

می‌شناسد: اول حس همدلی اجتماعی فرگشت‌یافته که انسان با سایر حیوانات اجتماعی در آن مشترک است و دوم قابلیت حفظ رفتارهای مشخص در یک بازه زمانی طولانی که مختص به انسان است» (Carrol: ۲۰۰۲, ۵۹۷). به نظر داروین هیچ ویژگی انسانی وجود ندارد که دنباله خصوصیات سایر گونه‌های بدوی نباشد؛ درنتیجه داروینیست‌ها بر این مدعا پای می‌فشارند که «انسان‌ها در یک رابطه انطباقی و سازگارانه با محیطشان، فرگشت یافته‌اند. استدلال آن‌ها این است که در نوع بشر، همانند همه گونه‌های دیگر، فرگشت باعث شکل‌گیری ویژگی‌های آناتومیک، فیزیولوژیک و عصب‌شناختی شده است و به نظر ایشان رفتار، احساس و اندیشه بشر، دراساس با این ویژگی‌ها مقید و شناخته است. آن‌ها به‌منظور درک چپستی آن ویژگی‌ها و خصائص، کنکاش در زیست‌شناسی فرگشتی و علوم اجتماعی فرگشتی را شغل شاغل خویش ساخته و ادراک خود را از تصوّر انسان بر این اطلاعات بنا می‌نهند» (Carrol: ۲۰۱۱, ۶). از همین مجراست که روش‌شناسی و هستی‌شناسی داروینی وارد حوزه ادبیات و نقد ادبی می‌شود.

۲/۱/۲ داروینیسم، فرگشت و ادبیات

نگاه داروینیستی ادبی، مدعی است رفتارهای ادبی در طبیعت فرگشت‌یافته بشر ریشه دارد. پژوهشگران حوزه ادبیات فرگشتی، مفاهیم زیست‌شناسی فرگشتی و علوم انسانی فرگشتی را برای تدوین اصول نظریه ادبی و تفسیر متون ادبی به کار می‌بندند. آنان تعامل بین «طبیعت انسانی» و اشکال انگاره‌های فرهنگی، ازجمله ادبیات و پیشینه شفاهی آن را بررسی می‌کنند. منظور آن‌ها از طبیعت انسانی، مجموعه‌ای از حالات و ویژگی‌های ژنتیکی منتقل‌شده توسط انسان است؛ ازجمله: انگیزه‌ها، احساسات، ویژگی‌های شخصیت و اشکال شناخت. به‌طور معمول، داروینیست‌های ادبی استدلال می‌کنند که هر متن ادبی را می‌توان در چهار سطح تجزیه و تحلیل کرد (۱): به‌عنوان جلوه‌ای از طبیعت

نمایش‌نامه و مجموعه مقاله منتشر کرده است. آثار او به بیش از ۳۰ زبان ترجمه شده‌اند. برخی از آثار او که به فارسی ترجمه شده‌اند، عبارتند از: روح پراگ، نه فرشته، نه قدیس، سفرهای خطرناک من، قرن دیوانه من، کار گِل، در میانه امنیت و ناامنی، قاضی و... . کلیما در سال ۲۰۰۲ موفق شد جایزه فرانتس کافکا را به‌خاطر یک عمر فعالیت ادبی از آن خود کند.

رمان نه فرشته، نه قدیس اولین بار در سال ۱۹۹۹ انتشار یافت. داستان یک زن چهل‌وچند ساله آرام و غمگینی که در آستانه میان‌سالی از روزمرگی زندگی سرخورده است. کریستینا زنی طلاق گرفته است که فرزندی پانزده ساله و سرکش دارد. او از زندگی بی‌روح و سرد خود احساس کسالت می‌کند تا اینکه وارد رابطه‌ای عاشقانه با مردی پانزده سال جوان‌تر از خود می‌شود و لذتی جدید را تجربه می‌کند. اما فرار او به دنیای عشق و عاشقی، به‌هیچ‌وجه کامل و بدون نقص نیست. او نگران دخترش، یانا، است؛ دختری که به مدرسه اهمیت نمی‌دهد و حتی شاید به هرئین معتاد شده باشد. کریستینا که در دوره‌های سرنوشت‌سازی در مسیر زندگی خود قرار گرفته، باید راهی برای رها کردن گذشته و مواجهه با چالش‌های پیش روی خود پیدا کند؛ آن هم در کشورش، چکسلواکی، که همچنان درحال تلاش برای رها شدن از ستم سال‌های حکومت کمونیستی است.

۲٫۳ خوانش فرگشتی رمان نه فرشته، نه قدیس

در رمان نه فرشته، نه قدیس اکثر مضامین فرگشتی را که به‌تفصیل از آن‌ها سخن گفتیم، می‌توان تمیز داد؛ ازجمله: جذّابیت ظاهری، فرزندآوری (باروری)،

انسان است؛ برای مثال بقا، جنسیت و وضعیت- و استفاده از آن دسته‌بندی‌ها برای توصیف رفتار شخصیت‌های به‌تصویر کشیده‌شده در متون ادبی (Carrol, ۲۰۱۰).

ناگفته پیداست که «داروینیسم ادبی» یا «نقد ادبی فرگشتی»، همچون هر نظریه علمی دیگر، منتقدانی نیز دارد و هنوز تا تثبیت آن به‌عنوان یک گفتمان مسلط در جهان مطالعات ادبی، راه‌های نرفته فراوانی باقی است. برای نمونه به جاناتان کرامنیک^۱ و مقاله بحث‌برانگیز وی با عنوان «علیه داروینیسم ادبی»^۲، همچنین مقاله مفصل «درباب فقر داروینیسم ادبی»^۳، نوشته ویلیام بنزون^۴ می‌توان اشاره کرد که انتقادهای قابل‌تأملی بر این تئوری وارد کرده‌اند که تفصیل آن‌ها خارج از حوصله مقاله حاضر است.

اینک، فارغ از مباحث انتقادی و ارزش‌داورانه، برپایه ملاک و معیارهای انسان‌شناسی داروینی و روش‌شناسی فرگشتی، قرائت دیگری از متون ادبی به دست داده، خوانشی خاص از تصویر گونه انسان، که در ادبیات بازنمایی شده است، می‌توان ارائه داد؛ کاری که در این مقاله با تحلیل رمان نه فرشته، نه قدیس انجام داده‌ایم.

۲٫۲ نگاهی گذرا به رمان نه فرشته، نه قدیس

نه فرشته، نه قدیس^۵ عنوان رمانی است اثر ایوان کلیما، نویسنده، مقاله‌نویس، نمایش‌نامه‌نویس و روزنامه‌نگار اهل جمهوری چک است که در سال ۱۹۳۱ در پراگ به دنیا آمد. وی به‌خاطر آثارش درباره دوره حکومت دیکتاتورها و تجربه زیستن در دوران کمونیسم و پساکمونیسم شناخته شده است. ایوان کلیما بیش از ۳۴ کتاب ازجمله رمان، داستان کوتاه،

DOI:10.2139/ssrn.2662516, January 2015

⁴ William L. Benzon

⁵ Ani svatí, ani andělé

⁶ Ivan Klíma

¹ Jonathan Kramnick

² Against Literary Darwinism, Critical Inquiry 37 (Winter 2011), The University of Chicago.

³ On the Poverty of Literary Darwinism, SSRN Electronic Journal

۸۳-۸۲:۲۰۰۵، Carroll, ۴۰). بنابراین تمایلی که در نسل‌های امروزین گونه انسان به تولیدمثل وجود دارد، در واقع بازمانده مراحل پیشین فرگشت آدمی می‌باشد.

در جای‌جای این رمان نیز نمونه‌های فراوانی از این خصلت فرگشت‌یافته آدمی مشهود است. مثلاً بارها به ترس و بیم بالارفتن سن و پیری در میان زنان داستان، اشاره شده است. کریستینا که در آستانه پنجاه سالگی‌ست، از آن به‌عنوان روز هولناک یاد می‌کند: «روزی که پنجاه سالم بشود از همه چیز دست می‌کشم. فکر کردن به اینکه به این روز سرنوشت‌ساز، یعنی این روز هولناک پنج سال هم نمانده خیلی دردناک است. البته اگر تا چهارسال و یازده ماه دیگر زنده بمانم» (کلیما، ۱۳۹۳: ۱۰). در ادامه کریستینا اذعان می‌کند که گذر عمر برایش اصلاً خوشایند نیست و به اهداف و امیال خود نرسیده است: «برای من هیچ اهمیت نداشت که میلیاردها سال پیش چه اتفاقی افتاده و اصلاً زمان شروع شده یا نه. فقط عمر خودم برایم مهم بود و زمان هم که تا به حال عشق را از من گرفته و چین‌وچروک نصیبم کرده و در هر گوشه‌وکناری در کمینم نشسته، به‌سرعت پیش می‌تازد و به درخواست‌های من توجهی ندارد» (همو، ۱۲). کریستینا می‌کوشد موهای سفید خود را رنگ کند تا به‌ظاهر از پیری و مرگ جلوگیری کرده و خود را جوان نشان دهد: «موهایم به پرپشتی بیست سالگی‌ام نیست و ناچارم از مواد شیمیایی استفاده کنم تا کسی متوجه نشود که موهای سرم دارد سفید می‌شود. چه طرّه‌هایی داشتم. مثل سابق خودم را شق‌ورق نگه می‌دارم ولی از گذشت زمان خلاصی ندارم» (همو، ۱۲).

در این میان همسر کریستینا نیز آرزوی جاودانگی داشته است: «یگانه و تنها شوهرم آدم‌های موفق را ستایش می‌کرد. از همه بیشتر از مرگ می‌ترسید. اگر معده‌اش ناراحت می‌شد یا گلویش درد می‌گرفت یا خالی روی بازویش می‌افتاد اولین فکرش این بود که سرطان گرفته است.

موقعیت اجتماعی، حسادت جنسی و مالکیت، خیانت، خشونت، تلاش برای بقا (جاودانگی). در این مقاله می‌کوشیم با ذکر شواهدی هریک از مقولات مذکور را از متن استخراج و تحلیل نماییم تا بتوانیم خوانشی فرگشتی از داستان به دست دهیم.

۲،۳،۱ جاودانگی، تولیدمثل، بقا

یکی از مختصات فرگشتی گونه انسانی، همانند تمامی گونه‌های دیگر حیات، به‌ویژه حیوانات، غریزه بقا، ادامه زندگی و رسیدن به‌نوعی جاودانگی است. برای نیل بدین مقصود نیز براساس طبیعت خود راه‌های گوناگونی را در پیش می‌گیرد؛ از جمله تولیدمثل و باروری. تاریخ باستانی فرگشت، نشان می‌دهد که «برای باروری موفق، مردان باید با زنان ازدواج می‌کردند که توانایی باروری داشتند. نشانه‌های باروری زنان با میزان بالای هورمون‌های جنسی لازم برای زادوولد ارتباط دارد: استروژن و پروژسترون که به‌نوبه خود، با پوست شفاف، لب‌های پر، موهای براق و نسبت اندازه کمر به لگن مرتبط است و همگی با جوانی رابطه مستقیم دارند. بر این اساس، مردانی که همسر خود را مطابق این ویژگی‌های جذاب مربوط به جوانی انتخاب می‌کردند، فرزندان زنده و سالم بیشتری داشتند در مقایسه با مردانی که چنین ویژگی‌هایی را لحاظ نمی‌کردند» (Buss, ۱۹۹۹: ۸۶). ازطرفی، روانشناسان فرگشتی بر این باورند که «نشانه‌های باروری با افزایش سن زن رابطه عکس دارد» (Ibid, ۸۷)؛ بنابراین، باروری یک زن چند سال بعد از بلوغ او به اوج خود می‌رسد و پس از آن به‌طور مستمر کاهش می‌یابد. ازاین‌رو براساس نظریه سازگاری، ترجیح دادن زنان جوان‌تر به‌طور پایداری با علایق تولیدمثلی مردان هم‌بسته است.

امروزه نیز «درسراسر جهان که تولیدمثل برای مردم یک گزینه است، بیشتر مردم سعی می‌کنند حداقل یک فرزند به دنیا آورند. حتی زوج‌هایی که به دلایل جسمی قادر به بچه‌دار شدن نیستند، به عمل جراحی برای باروری تمایل دارند» (Alcock, ۲۰۰۱: ۳۵).

نوه‌دار شده‌اند به زبان می‌آورد. به نظرش نوه سرچشمه شادی است» (همو، ۹۵).

جنگیدن با بیماری و مرگ از دیگر مضامین فرگشتی است که در داستان بارها برای همسر کریستینا تکرار شده است: «موقع مرگش در بیمارستان کنارش می‌نشستم. روز قبل از مرگش به من گفت: "نگران نباش، من با مرگ می‌جنگم"» (همو، ۹۷).

اهمیت فرزندآوری به‌خصوص فرزند پسر نیز از این حیث قابل‌بررسی است. نامزد قبلی کریستینا زمانی که در کافه در مقابلش قرار می‌گیرد، پسر داشتنش را به رخ کریستینا می‌کشد: «مردک مست با غرور گفت دو پسر دارد» (همو، ۱۱۷).

در دفع این اشکال مقدّر که این‌گونه حالات و رفتارها، در جهان مدرن و پسامدرن، فراگیر شده و در روانشناسی نوین از آن با تعبیر «بحران میان‌سالی» یاد می‌شود، باید خاطر نشان کرد که همین دغدغه‌های انسانی و اضطراب‌های وجودی، در واقع بخشی از همان فرایند فرگشت بشر است؛ به تعبیر دیگر، بحران‌های روانشناختی آدمی در عصر جدید، باقی‌مانده و یادگار همان ترس‌ها و تنش‌هایی است که آدمیان نخستین با آن مواجه بوده‌اند.

۲،۳،۲ جذابیت ظاهری

انسان در مسیر فرگشت خود و در فرایند «تنازع بقا»، برای جفت‌یابی و در ادامه سرمایه‌گذاری در راستای حفظ نسل بعدی، ناگزیر از ایجاد جذابیت ظاهری است. «از نظر زیست‌شناسی فرگشتی، مزیت همسران به دو نوع ژنتیکی و مادی تقسیم‌پذیر است. مزایای ژنتیکی که با فرزندآوری، ظرفیت تولیدمثل بالا و حفظ بقا مرتبط است و مزایای مادی که شامل تغذیه، مراقبت از فرزندان، محافظت جسمی یا جلوگیری از بیماری می‌شود. انتخاب طبیعی، تمایل به جفت‌گزینی با این ظرفیت‌های بالا را دارد. به گفته محققان، سازگاری و ترجیح ویژگی‌های جذاب در همسران، تأثیر انتخاب

هروقت درباره این علامت‌ها از من سؤال می‌کرد، نوعی نگرانی در صدایش موج می‌زد که نمی‌توانست آن را مخفی کند. انتظار داشت ترسش را برطرف کنم و من هم همین کار را می‌کردم» (همو، ۴۱). یانا، دختر کریستینا، نیز با آنکه سن کمی دارد و تازه وارد پانزده سالگی شده است، به نوعی ترس وجودی از مرگ و بیماری را حس می‌کند. یانا از کریستینا می‌پرسد: «بابابزرگ مرد و بین بابا در چه وضعی است. فایده زندگی چیست؟ من نمی‌خواهم پیر شوم، نمی‌خواهم غده در بیاورم» (همو، ۷۶).

کریستینا نیز عقیده خود درباره مرگ و نیستی را این‌چنین بیان می‌کند: «آن موقع که من هنوز در لیپووا بودم از این وضع عجیب و غریب حیرت می‌کردم که در یک لحظه کسی وجود داشت و درست در لحظه دیگر وجود نداشت و این به نظرم خیلی غم‌انگیز بود که همه‌چیز، یعنی به‌طور مطلق همه‌چیز، از جمله خود من هم، نابود می‌شوند. راه فراری وجود نداشت. مرگ فرمانروای مطلق بود و اگر تو را فرامی‌خواند می‌بایست بروی و هرگز بازنگردی» (همو، ۷۹).

در بخشی از رمان، کریستینا دوباره عقیده خود درباره مرگ و بیزاری از آن را این‌چنین بیان می‌کند: «انسان‌ها برخلاف حیوانات، هم فکر می‌کنند و هم احساس دارند، پس وقتی دیگران را می‌کشند، نگرانی و اضطراب مرگ را در وجود آن‌ها حس می‌کنند. این‌ها به تمایل خویش برای زندگی کردن و حفظ و حراست از مال و منال خود آگاهند و می‌توانند حدس بزنند افرادی هم که به دست ایشان کشته می‌شوند همین تمایلات را دارند» (همو، ۱۴۹؛ برای نمونه‌های دیگر، نک: ۲۸۱ و ۸۴).

تولیدمثل و فرزندآوری نیز به نوعی اشاره به جاودانگی و امتداد نسل دارد. بسیاری از مادران علاقه دارند نوه داشته باشند تا مطمئن شوند نام و نژاد آن‌ها به آینده منتقل خواهد شد. مادر کریستینا نیز این‌چنین می‌اندیشد: «مامان گاهی نکته‌های معناداری درباره هم‌نسلان خودش که حالا دیگر

روزها خیلی عجیب و غیرمعمول بود» (همو، ۳۳). او حتی در یک نگاه، تمام ویژگی‌های ظاهری شاگرد سابق همسرش را از نظر گذراند: «مرد جوانی بود. باریک‌اندام و رنگ‌پریده با زلف‌های قرمز رنگ و چشم‌های سیاه پشت یک عینک کوچک. دندان‌هایش بسیار سفید بود که فوری متوجهشان شدم» (همو، ۴۲). کریستینا در انتهای رمان، در ذهن خود خاطراتش را با همسر سابقش این‌چنین یاد می‌کند: «آن روزها هنوز شانه‌هایش پهن و پرعضله بود. هرروز صبح برای داشتن سینه‌ای ستبر با فنرهای کششی ورزش می‌کرد» (همو، ۱۳۱؛ برای نمونه‌های بیشتر، نک: ۶۵ و ۱۰۰).

۲،۳،۳ حسادت و مالکیت

حسادت، اغلب ریشه در ناامنی‌ها و ترس‌هایی دارد که ممکن است فرد حتی متوجه آن‌ها نشود. این‌ها می‌تواند شامل ترس از ساده‌سازی بیش از حد، عدم کفایت، رها شدن، جایگزین شدن و قضاوت شدن باشد. یک روایت قابل قبول، این است که حسادت شامل ترس از دست دادن شریک زندگی خود و تصاحب آن توسط شخص دیگر است و داشتن کینه یا عصبانیت (رقیب جنسی/احساسی) از این واقعیت که شریک زندگی فرد، او را در این وضعیت ناامن قرار داده است. در برخی موارد حسادت توأم با خیانت فرد است. همه این موارد پیشینه و تباری فرگشتی دارند. تفصیل مطلب اینکه، «درطول تاریخ فرگشت، موفقیت باروری آن دسته از افرادی که نسبت به رقبا هوشیار بوده‌اند، افزایش یافته است؛ بنابراین حسادت باید یک احساس انسانی جهانی باشد. ادعایی که تحقیقات اخیر آن را تأیید کرده است» (Buss, 1999: 125-150). از آنجاکه مردان و زنان اهداف مختلفی را در روابطشان دنبال می‌کنند، تجارب متفاوتی از حسادت دارند، «برای زنانی که نسبت به بزرگ شدن فرزندان خود تا سن باروری حساس‌اند، هر عدم اطمینان به‌عنوان نشانه خیانت عاطفی همسرانشان تفسیر می‌شود. هنگامی که مردی رابطه جدیدی را با زنی دیگر آغاز می‌کند، زن

طبیعی است. انتخاب طبیعی از طریق فشارهایی که این ترجیحات، بر روی صفات اعمال می‌کنند، اثر می‌کند. در نتیجه، کسانی که از کیفیت بالاتری برخوردار هستند، میزان موفقیت بیشتری در تولیدمثل دارند. از همین‌رو بسیاری از افراد سعی در نشان دادن صفات ارجح و مزیت‌های نسبی خود دارند» (Crawford, 2008: 240).

اگر از این منظر به شخصیت‌های اصلی این داستان نگاه کنیم، رفتارهای آنان معنای دیگری پیدا می‌کند. در صفحات ابتدایی رمان، کریستینا ظاهر خود و دختر یانا را این‌گونه توصیف می‌کند: «پارسال هنوز موهایش بلند بود، بلندتر از موهای من. الان هم موهایم از پشت تا پایین شانه‌هایم می‌رسد. یانا موهایش را کوتاه کرده و تقریباً شده مثل پسرها» (کلیما، ۱۳۹۳، ۱۰). کریستینا به فکر بهبود ظاهر خود است که بر پایه موازین داروینستی، نمونه کنشگری برای ایجاد جذابیت است: «... می‌گویند با تزریق چربی زیر پوست می‌شود چین‌وچروک‌های دور دهان را از بین برد، ولی من از این کارها خوشم نمی‌آید. هنوز خیلی چین‌وچروک ندارم. فقط دور چشم‌هام کمی چین‌وچروک دارد (همو، ۱۲). ناگفته پیداست که خودآرایی برای جذب بهترین جفت، اختصاصی به جنس ماده نداشته و نرهای گونه انسان نیز همواره مشغول به این امر بوده‌اند و درطول زمان، تنها شکل و فرم و روش‌های آن متحول شده است. مثلاً در فصل سوم رمان، کریستینا به توصیف تنومندی و هیکل همسر قبلی‌اش می‌پردازد: «قیافه‌اش به فئودال‌ها می‌رفت. با بدنی درشت و ریشی حنایی» (همو، ۳۰). در فقره‌ای دیگر نیز به این شکل همسر سابقش را وصف می‌کند: «زمانی که برای اولین بار دیدمش، شوهرم شکم نداشت. ورزشکار بود. به‌خاطر اسکی و تنیس هیکلش مثل یکی از مجسمه‌های رودن بود. واقعاً هیجان‌انگیز بود» (همو، ۳۸). در ادامه داستان، کریستینا از نامزد قبلی خود که از او حامله شده بود، این‌چنین یاد می‌کند: «خیلی خوش‌اندام بود. انگار پوستش برنزه دائمی بود. موهایش را دم اسبی می‌بست که آن

ناخواسته به همسران قبلی شوهرش، با آنکه از آن‌ها جدا شده، حسادت می‌کند: «بعد از سال‌ها برای اولین بار عاشق و شیفته کسی شده بودم. می‌خواستم همیشه پیشش باشم، حتی به همسرش حسودی می‌کردم، طفلک بیچاره که به خاطر من به او پشت پا زد. جز اینکه می‌رفت پیشش و به احتمال زیاد با او خلوت می‌کرد، گرچه به من می‌گفت سال‌هاست این اتفاق نیفتاده است» (همو، ۵۸).

در ادامه داستان، شاگرد قدیمی (یان) عاشق کریستینا شده و با او وارد رابطه می‌شود. در بحبوحه گفتگو، تلفن یان زنگ می‌خورد و کریستینا به شوخی از او می‌پرسد که آیا دخترهای زیادی معمولاً به او تلفن می‌کنند و یان قاطعانه جواب مثبت می‌دهد. کریستینا اندوهگین شده و احساسات خود را این‌گونه شرح می‌دهد: «می‌خندم. بیرون سپیده‌دم دارد سرمی‌زند. می‌خندم ولی حسادت و غم از درونم سرازیر می‌شود» (همو، ۱۵۶).

یان پیش از کریستینا دوست دختری داشته که همچنان هزارچندگاهی در محل کار، او را می‌بیند. کریستینا از این موضوع اطلاع دارد و بعضی مواقع با یان در محل کارش همراه می‌شود: «توجه‌ام به این است که با چه عشقی به یارم چشم می‌دوزد و چطور از گوشه چشم به من نظر می‌اندازد. خوشایندش نیستم. به احتمال بسیار او بیشتر به یارم تعلق دارد تا من، قاعدتاً چنین است. به احتمال زیاد وقتی بیرون می‌روند این دختر سعی می‌کند خودش را برای یان شیرین و به او نزدیک کند» (همو، ۱۷۶).

احساس حسادتی که بین زوجها وجود دارد بعضی مواقع با احساس مالکیت نیز همراه است: «کریستینا را به یک بازی دعوت کردم که خودم ابداع کرده بودم. به این دلیل دعوتش کردم که می‌خواستم دوست‌هایم را ببینم. نه خیر، می‌خواستم به خودم ثابت کنم که او نه تنها در خلوت، بلکه در برابر جمع نیز مال من است. می‌خواستم ورا من و او را با هم ببینم» (همو، ۱۹۰).

رهاشده، منافع خود را در خطر می‌بیند. انتخاب طبیعی، تمایل به حمایت از زنانی دارد که نسبت به تعهد مردان به روابط و پیوندهای عاطفی آن‌ها واکنش نشان می‌دهند» (Haselton and D. M., ۲۰۰۰: ۸۱-۹۱). روان‌شناسان فرگشتی معتقدند که حسادت، سیستمی دفاعی است که فرگشت به ما داده است. آنان مدعی‌اند که حسادت مانند زنگ هشدار احساسی است که با به صدا درآمدن آن از ضررهای به خود جلوگیری می‌کنیم یا آن را به حداقل می‌رسانیم.

در رمان نه فرشته، نه قدیس، همسر کریستینا دبیر دبیرستان بوده است. در دوره‌ای که بیمار و بستری شده بود، یکی از شاگردان قدیمی‌اش به ملاقات او می‌رود. کریستینا و دخترش، یانا، نیز در بیمارستان حضور داشتند و وقتی همسرش، شاگرد قدیمی خود را به آن‌ها معرفی می‌کند، آن‌ها اتاق را ترک می‌کنند تا دبیر و شاگرد، به‌طور خصوصی اختلاط نمایند. ناگفته نماند که این شاگرد قدیمی ازدواج نکرده و فرزندی ندارد. او در مواجهه با خانواده معلم خود، به روابط بین آن‌ها حسادت می‌ورزد. هنگام خروج از اتاق، به کریستینا می‌گوید: «چندین بار شما و دختر کوچک‌تان را دیده‌بودیم که منتظر همسران بودید... همه ما به او حسادت می‌کردیم» (کلیما، ۱۳۹۳، ۴۲). در جای دیگر کریستینا توضیح می‌دهد که: «حس کردم موج نازکی از خون به گونه‌های پریده‌رنگش دوید. از او نپرسیدم که همه آن‌ها چه کسانی هستند و چرا حسرت همسر شوهرم را می‌خوردند به‌جای این‌ها به‌سرعت خداحافظی کردم و رفتم» (همو، ۴۳). در ادامه نیز شاگرد احساسات خود نسبت به کریستینا را از گذشته این‌چنین بیان می‌کند: «به او گفتم چندسال پیش که می‌دیدم با بچه‌اش منتظر شوهرش می‌شد، از اینکه زن او شده به شوهرش حسادت می‌کردم. کریستینا از گفته من چهره‌اش سرخ شد» (همو، ۵۳).

همسر کریستینا سه ازدواج پیش از او داشته است. کریستینا در قسمت‌های مختلفی از داستان

همیشه دلم می‌خواست با مردی مهربان و حسّاس زندگی کنم که بلد باشد چگونه نوازشم کند، به من گوش کند، از من حمایت کند و خیانت نکند. این‌ها رُباهای پیش‌پافتاده قهرمان‌های سریال‌های آبکی تلویزیون است» (همو، ۳۶).

دستیار کریستینا، او، مردی به نام چارلز را در آستانه‌ی چهل‌سالگی، به او معرفی کرده است تا از تنهایی نجات پیدا کند. در این زمان کریستینا از همسر اولش جدا شده بود و دخترش، یانا، را داشت. زمانی که برای ماه عسل برنامه می‌ریختند، او به کریستینا هشدار داد که حواسش به چارلز باشد و بیشتر تحقیق کند: «چشم به راه بودم که برویم کنار دریا و با هم تنها باشیم، ولی درست قبل از اینکه راهی سفر شویم، او با حالتی تأسف بار به من گفت که احتمالاً یارو خیانت کرده. سفرمان را با هم شروع کردیم اما من تنها برگشتم» (همو، ۳۰). در این فقره از داستان، نارضایتی از خیانت و سعی در پیشگیری از آن، آشکارا برجسته شده است.

در ادامه کریستینا از همسر اولش برای او این چنین تعریف می‌کند: «من با مردی ازدواج کردم که نه حسّاس بود و نه مهربان. اول‌ها نوازشم می‌کرد، ولی هرگز بهم گوش نمی‌داد و حمایت نمی‌کرد. آخر هم به من خیانت کرد. جا داشت به او شک کنم و باید شک می‌کردم. درست همان‌طور که به دو همسر قبلی‌اش خیانت کرده بود به من هم خیانت کرد. در مجموع نمی‌دانم به چند زن خیانت کرده. دیگر برایم مهم نیست» (همو، ۳۷).

کریستینا از سر درد و حسرت، همچنان از بی‌وفایی همسرش برای او تعریف می‌کند: «دوازده سال با من زندگی کرد که دو سالش را نسبت به من بی‌وفا بود. نمی‌دانم که بیشتر هم خیانت کرده یا نه. شاید بی‌وفایی‌اش ازین مدّت بیشتر باشد؛ اما من هیچ‌وقت به شوهرم خیانت نکردم. می‌خواستم با صداقت زندگی کنم» (همو، ۳۸). وفاداری به همسر و عدم خیانت برای کریستینا ارزش تلقی شده و کاملاً آشکار است که می‌ترسد روبروی همسرش قرار بگیرد و خیانت او را به رویش بیاورد.

ذکر این نکته خالی از فایده نیست که تمایل به خودآرایی در هر دو جنس انسان، که یادآور تلاش‌های نمونه‌های نخستین گونه بشر، در تفسیر فرگشتی است، ارتباطی با مقوله ازدواج در معنای مدرن آن ندارد. طبع و طبیعت آدمی از همان آغاز متمایل به چیزی بوده که امروزه از آن به چندهمسری یاد می‌شود که در فرایند فرگشت به‌طور کامل از بین نرفته و در نهاد انسان برجای مانده است.

۲،۳،۴ خیانت

انسان‌شناسی داروینیستی به ما می‌گوید که خیانت و تولیدمثل نتیجه‌بخش، رابطه‌ای ضمنی دارند؛ ازاین‌رو «بعید است عشق به پشتوانه سرمایه‌گذاری عظیم روان‌شناختی خود، بدون نوعی سیستم دفاعی مقاوم‌ساز در برابر تهدید مداوم رقبا و احتمال خیانت از طرف شریک زندگی، فرگشت یافته باشد» (Buss, 2000: 223). بر همین اساس شاید بتوان پیش‌بینی کرد که اگرچه هر دو جنس، حسادت را تجربه خواهند کرد، اما «خیانت همسر، خطر قابل‌توجهی برای تولیدمثل موفقیت‌آمیز زن دارد. انتظار می‌رود که زنان روانشناسی تکامل‌یافته‌ای داشته باشند تا بتوانند از خیانت همسرانشان جلوگیری کنند؛ بنابراین، زنان حسادت عاطفی بیشتری را تجربه می‌کنند؛ به‌طوری‌که آن‌ها به‌واسطه وجود نشانه‌ها یا وقوع واقعی خیانت و رابطه نامشروع همسرانشان، مضطرب می‌شوند» (Crawford, 2008: 274).

در تمام جوامع کم یا بیش، خیانت به همسر به هر دو صورت جسمی یا عاطفی و ذهنی مذموم است. بااین‌حال، شدّت و میزان خیانت، همچنین تعریف انسان‌ها از آن با یکدیگر متفاوت است. در این رمان بارها خیانت و بی‌وفایی، مورد سرزنش قرار گرفته و عملی ناپسند تلقی شده است. برای مثال کریستینا نیز تنها رؤیای خود را یافتن مردی می‌داند که بتواند به او وفادار بماند و احساس کفایت کند: «نوی موسیقی یهودی دیگر نوازشم نمی‌کند.

۲،۳،۵ خشونت:

در یک تعریف ساده داروینستی، «خشونت، رفتاری است تقابلی، به‌منظور اقدام به آسیب فیزیکی یا تهدید به آسیب فیزیکی که زمینه‌های روان‌شناختی آن در محیط فرگشتی ایجاد شده است؛ و هدف آن حفظ به دست آوردن منابعی است که از نظر فرگشتی ارزشمندند و زمینه سازش بهتر موجود را فراهم می‌کنند» (Walsh & Beaver, ۲۰۰۹: ۴۲۳). البته خشونت، در رفتار گونه انسان جلوه‌های گوناگونی دارد صرفاً به خشونت فیزیکی محدود و منحصر نیست.

راوی داستان، کریستینا، زن حدوداً پنجاه ساله‌ای است که سال‌ها پیش از همسرش جدا شده است. او همچنان خشم و عصبانیت زیادی نسبت به شوهرش احساس می‌کند. رمان با شرح خواب کریستینا، آغاز می‌شود: «شوهرم را دیشب کشتم. چرخ دندان‌سازی را کار انداختم و جمجمه‌اش را سوراخ کردم» (کلیما، ۱۳۹۳: ۷). در ادامه رمان راوی شرح می‌دهد که دختر پانزده ساله‌اش به نام یانا به‌صورت پنهانی سمت مواد مخدر رفته و دوستان نابابی دارد. مادر بارها او را تهدید کرده است: «به دوستانش گفته بودم بروند و گورشان را گم کنند. بهش گفتم اگر روزی پی ببرم چیزی از این نوع مواد مصرف می‌کند، می‌کشمش» (همو، ۱۱).

در فصل هفت رمان، یانا طبق معمول به خوش‌گذرانی و ولگردی مشغول بوده و ساعت از نیمه‌شب گذشته است. هیچ تماسی از سمت دختر با کریستینا گرفته نشد و دختر می‌تواند واکنش احتمالی مادرش را حدس بزند که هرگاه نگران می‌شود در قالب خشم آن را نشان می‌دهد: «نیم ساعت تمام هیچ تراموایی نیامد. مامان دوباره از عصبانیت بالا و پایین می‌پرد و از عصبانیت سرم داد می‌کشد. اگر مامان بو ببرد که حشیش تهیه می‌کنیم، روزگرم را سیاه می‌کند» (همو، ۶۰).

در فراز دیگری از رمان نیز زمانی که مادر سعی در کنترل کردن دخترش دارد، مدام به مدرسه تلفن می‌کند تا از حضور او مطمئن شود. این رفتار دختر

همسر کریستینا حتی زمانی که بیماری وخیمی گرفته بود و مدام دارو مصرف می‌کرد نیز از خیانت به همسرش دست نمی‌کشید: «برایش قرص تجویز می‌کردم، غذا و چای می‌بردم توی رخت‌خوابش. به‌محض آنکه دوباره حالش خوب می‌شد به من و به دختر کوچکش خیانت می‌کرد. نمی‌دانم به کدام از ما صدمه بیشتری زده ولی من اگر ذره‌ای اعتماد به نفس داشتم آن را هم از دست دادم» (همو، ۴۱).

کریستینا در ادامه رمان، هنگام مطالعه اخبار، به این نتیجه می‌رسد که شاید خیانت فراگیر بوده و همه به آن مبتلا هستند: «وقتی گزارش‌های قدیمی مأموران پلیس مخفی را زیر و رو می‌کنم، از تعداد زیاد این آدم‌ها که به اتهام خیانت و فریبکاری دستگیر شده‌اند، تعجب می‌کنم. انگار همه به هم خیانت کرده‌اند» (همو، ۵۰).

کریستینا در اوسط رمان با مردی به نام یان، که در حدود پانزده سال جوان‌تر از خودش است، آشنا می‌شود. یان از او می‌پرسد که از چه چیزی بیشتر می‌ترسد: «...از خیانت. این را بدون معطلی گفتم. به فکر کردن دوباره احتیاج نداشتم» (همو، ۱۰۳). این پاسخ قاطع و بی‌درنگ نشان‌دهنده روحیه آزرده و البته ضربه‌دیده کریستینا از خیانت‌های همسر و اطرافیانش است. تأثیری که خیانت‌های افراد مختلف بر او گذاشته تا پایان داستان به‌وضوح قابل مشاهده است.

کریستینا فکر می‌کرد که حداقل پدرش وفادارانه زیسته است اما این اندیشه نیز نادرست بود: «ناگهان پی بردم که ممکن است خواهر یا برادر ناتنی داشته باشم. متحیر شده بودم. حتی فکر چنین اتفاقی بی‌آنکه هیچ‌کدام از ما، نه مادر نه خواهر و نه من، بویی از آن برده باشیم گنجم کرده بود. پدر همه ما را فریب داده بود و من با حماقت تمام معتقد بودم که دست‌کم پدر نسبت به ما شرافتمندانه رفتار کرده است» (همو، ۱۳۹).

است. بعد از گذشت چند ماه که حالش بهتر شده و مرخص می‌شود از خاطرات دوستی تعریف می‌کند که در بیمارستان هم اتاقتش بوده و بارها قصد خودکشی داشته است: «تا حالا چند دفعه سعی کرده خودش را بکشد اما هر دفعه یکی پیدا شده و کار را خراب کرده است. دفعه آخر روی ریل راه‌آهن دراز کشیده بود ولی قطار در نیم‌متری‌اش ترمز می‌کند. لکوموتیوران می‌آید پایین و او را بلند کرده و از شدت عصبانیت به باد کتک می‌گیرد. سرش داد می‌زند که او را می‌کشد. پس مردکه احمق چرا قطار را نگاه داشت؟» (همو، ۲۰۸).

۲،۳،۶ همدلی

همان‌گونه که پیشتر متذکر شدیم، همدلی و همکاری اجتماعی، ابتدایی‌ترین و ضروری‌ترین سامانه فرگشتی در میان جانوران و گونه انسان، برای تضمین بقا و استمرار حیات است. به تعبیر ساده‌تر، از نظر داروین‌یست‌ها، «بقای اصلح» به معنای «بقای قوی‌تر» یا سخت‌جان‌تر نیست؛ حتی اگر به این معنا هم باشد، آنچه موجبات نیرومندی و تاب‌آوری یک ارگانیسم را فراهم می‌آورد، حس همیاری است و بس. بنا بر این مبنا، تنها گونه‌هایی شانس بیشتری برای بقا دارند که اجتماعی‌تر بوده و رفتار دوستانه‌تری با هم داشته باشند (Darwin, ۱۸۷۴:۶۱-۶۵).

این عملکرد فرگشتی، ظهور و بروز متنوعی در نظام پندارها، کردارها و گفتارهای آدمی دارد که در متون ادبی، به‌ویژه ادبیات داستانی بازتاب یافته است. رمان مورد بحث ما در این مقال نیز مستثنی از این قاعده داروینیستی نیست. احساس همدلی با هم‌نوع در جای‌جای نه فرشته، نه قدیس، به انحای مختلف حضور دارد؛ مثلاً در برخی فقرات داستان، با حس عذاب وجدان و ترحم همراه است. کریستینا بارها در طول زندگی نسبت به همسرش این احساس را تجربه کرده است. احساسی که ناشی از ترحم و دلسوزی است: «صدایش نمی‌زنم و حتی دنبالش نمی‌روم. نگاهش می‌کنم که لنگان‌لنگان به

را بسیار عصبی کرده و باعث می‌شود که مقابل مادر بایستد: «خونم به جوش می‌آید و با اینکه از من درشت‌تر و قوی‌تر است می‌روم به طرفش که بزَنَمش. ولی درست در همان لحظه زانوهایم سست می‌شود و دستم که حتی موقع کشیدن دندان و درآوردن ریشه‌های کج و معوج ذره‌ای نمی‌لرزد مثل برگ شروع می‌کند به لرزیدن» (همو، ۱۸۳).

در این رمان کریستینا از مادر خود در برابر پدرش این چنین یاد می‌کند: «مامان توانست در برابر پدرش قد علم کند، ولی این ایستادگی انگار قدرت طغیان‌گری را در وجودش تحلیل برده بود و دیگر نمی‌توانست در برابر شوهرش محکم بایستد. او حتی با سیلی‌هایی که شوهرش به صورتش می‌زد، کنار می‌آمد. خب ولی من در برابر شوهرم و خیانت‌هایش کوتاه نیامدم» (همو، ۸۱). این بخش از رمان نشان‌دهنده آن است که خشونت علیه زنان در آن خانواده از گذشته نیز وجود داشته است.

در فقره‌ای دیگر از این داستان، با ظهور و بروزی دیگر از خشونت مواجهم؛ خشونتی که در اردوگاه کار اجباری علیه مردان اعمال می‌شده است: «هیچ‌کس اسم واقعی شکنجه‌گر را نمی‌دانست. این یارو خیلی بی‌رحم بوده. هرشب پدرم را بیدار نگه می‌داشته و درحین بازجویی وقتی پدرم از لو دادن دوست‌هایش طفره می‌رفته کف دست و پاها و پشت او را می‌گرفته زیر شلاق. دستور می‌داده او را توی سلول تنبیهی بیندازند که مثل یخچال بوده و به‌جای پتو یک تکه پارچه کپک‌زده بوگندو به او می‌دادند» (همو، ۹۶).

در اواسط رمان، یانا از خاطرات کودکی‌اش با پدر تعریف می‌کند که برای انداختن و شکستن یک گلدان از پدرش کتک خورده است: «یک کتک مفصل به من زد. فریاد می‌زدم و قول می‌دادم که وقتی بزرگ شدم برایش یک گلدان جدید بخرم» (همو، ۱۲۵).

کریستینا تصمیم گرفته دخترش را ترک دهد، برای همین او را به بیمارستان روانی منتقل کرده

«خواهرم را به خانه‌اش می‌رسانم. وقت خداحافظی برای اولین بار پس از سال‌ها یکدیگر را در آغوش می‌گیریم» (همو، ۲۴۷).

کریستینا با وجود خشمی که نسبت به همسرش به دلیل خیانت‌های مداوم دارد اما بازهم زمانی که او را در بستر مرگ می‌بیند سعی در کمک کردن به او و بهبود اوضاعش را دارد: «خریده‌هایش را می‌کنم و غذای بی‌مزه‌ای برایش می‌پزم که فقط چند لقمه از آن می‌خورد. پرتقالی را پوست می‌کنم و برایش مثل بچه‌ها آن را پره پره می‌کنم. مراقبم که قرص‌هایش را بخورد. دست نحیف و استخوانی‌اش را در دست می‌گیرم و با او صحبت می‌کنم» (همو، ۲۸۱). همسرش نیز در اواخر زندگی از گذشته خود و ظلمی که به همسر و فرزندش روا داشته ابراز تأسف کرده و پشیمان است: «دلم برایش سوخت. می‌دانم چقدر زندگی و موفقیت را دوست دارد. کنارش نشستم و دست نحیفش را در دست گرفتم و نوازش کردم. به گریه افتاد. بعد، از رفتاری که با ما کرده بود عذرخواهی کرد: "من یک احمق خودخواه بودم. من پشت شما را خالی کردم و حالا دارم تاوانش را پس می‌دهم"» (همو، ۲۹۰).

۳ نتیجه

برپایه انسان‌شناسی داروینیستی، که از آن ذکر مختصری در متن مقاله به میان آمد، فردیت عمیق گونه انسان در اساس به واقعیت فیزیکی و زیستی آن وابسته است؛ به احساسات جسمانی که افراد را در تماس با دنیای فیزیکی واقعی قرار می‌دهد، به نیازهای حیوانی، تمایلات و واکنش‌هایی مانند گرسنگی، تشنگی، دلهره درونی و میل جنسی؛ به احساسات پایه‌ای که در ژرفای طبیعت انسان جای گرفته‌اند: عشق مادر و فرزند، همدردی، نفرت، اشتیاق به هم‌نشینی و به اشکال شناختی که به‌طور خودبه‌خود در تمام ذهن‌های درحال رشد عادی، ظاهر می‌شوند. این گرایش‌های فرگشت‌یافته و از راه‌های ژنتیکی منتقل‌شده، زبان و فرهنگ را مقید می‌کنند. زبان و فرهنگ تمایلات غریزی را بیان‌نموده،

خانه‌ای برمی‌گردد که در آن زندگی می‌کند. من در برابر مردی که با او زندگی کرده‌ام و چند صباح دیگر از شمار زندگان خارج می‌شود، وظیفه‌ام را به‌درستی انجام ندادم. خیلی فکرم را مشغول خود کرده است. در اعماق روحم یک حس گناه به فغان می‌آید که برایش همسر خوبی نبودم و به همین دلیل ترکم کرد و بیماری‌اش را دست‌کم گرفت و کسی نبود مواظبش باشد» (کلیما، ۱۳۹۳، ۴۳). در بخشی دیگر، یان بارها سعی می‌کند با همدلی و همدردی با کریستینا به او آرامش دهد: «فوری متوجه شدم که از وجود آن زن اندوهی تراوش می‌کند که نمی‌تواند با آن کنار بیاید و این مرا خیلی تحت‌تأثیر قرار داد. می‌خواستم به‌طریقی او را دلداری دهم» (همو، ۵۳).

اوا، دستیار کریستینا، نیز سعی در همراهی و همدلی با او دارد و رابطه‌شان را بسیار صمیمانه حفظ می‌کند: «الان یازده سال است که من و اوا با هم هستیم. بی‌آنکه کلامی بر زبان آوریم، احساس یکدیگر را درک می‌کنیم. لازم نیست بگویم چی توی قهوه‌ام بریزد. ما همه روزهای هفته با هم هستیم و بعضی وقت‌ها هم تعطیلات آخر هفته را با هم می‌گذرانیم. من حتی حس می‌کنم دخترم با او راحت‌تر کنار بیاید تا با من» (همو، ۹۰).

کریستینا در ادامه رمان درباره مادرش صحبت می‌کند که همیشه با همدلی با او برخورد کرده و او را درک می‌کند: «می‌روم پیش مامان. مامان همیشه سنگ‌سور و تسلّی‌بخش من بوده، البته نه به این خاطر که حرف‌های تسلّی‌بخش می‌زند. بلکه به این علت که ناراحتی و گرفتاری‌های مرا در منظر و چشم‌انداز مناسب قرار می‌دهد. می‌گذارد سفره دلم را باز کنم و با ماجراجویی از زندگی خودش دلداری‌ام می‌دهد که حتی اوضاع و احوالش به‌مراتب از من بدتر بوده باز تن به ناامیدی و یأس نداده است» (همو، ۲۲۳).

کریستینا با اینکه همیشه احساس رقابت و حسادت نسبت به خواهرش دارد اما بعضی مواقع با احساس همدلی و دلتنگی از او جدا می‌شود:

رسمیت می‌بخشند. مفهوم فردیت عمیق انسان یک واقعیت زیستی است.

برپایه این مبنای تئوریک و با توجه به پرسش‌هایی که در آغاز مقاله طرح کردیم، نخست کوشیدیم روایتی مجمل از ایده داروین به دست بدهیم که همان تکامل و فرگشت گونه‌ها براساس انتخاب طبیعی است. در این رویکرد، با نوعی روش‌شناسی و جهان‌بینی بر محور دانش زیست‌شناسی آشنا شدیم که حیات موجودات زنده و به‌ویژه انسان را در نتیجه تلاش برای بقای ذات و تولیدمثل از راه سازگاری با محیط پیرامون می‌انگارد. شمول عام این رهیافت خاص به مسئله، موجب تسری متدولوژی فرگشتی-انطباقی به دیگر شاخه‌های دانش، به‌خصوص علوم انسانی و اجتماعی و به تبع آن به ادبیات و نقد ادبی شده است؛ محصول این تعمیم روش‌شناختی، پدیدار نقد ادبی فرگشتی یا داروینیسم ادبی است. بدین لحاظ نشان دادیم که این رویکرد به آثار ادبی، در عمل به جستجوی عناصر و اجزای انسان‌شناسی داروینیستی در متن، اعم از نظم و نثر، منجر می‌شود. بنابراین مبنا نتیجه می‌گیریم که متون ادبی آینه‌ای است برای بازتاب رفتارها و تعاملات بشر با خود، دیگران و

زیست‌جهان وی که در انسان‌شناسی فرگشتی تبیین و احصا شده است.

برای تسجیل حکم و یافتن پاسخ پرسش‌های تحقیق (خوانش داروینیستی و نقد فرگشتی متون ادبی چیست و روش آن چگونه است؟ و چه درون‌مایه‌های فرگشتی در رمان نه فرشته نه قدیس، اثر ایوان کلیما می‌توان یافت؟) به سراغ یک متن داستانی برپایه ترجمه فارسی آن، رفته و با تحلیل فرگشتی رمان نه فرشته، نه قدیس، کارآمدی نظریه ادبی داروینیستی را در تعلیل رفتارهای انسانی تبلور یافته در آثار ادبی، به محک تجربه زدیم. استخراج عناصری فرگشتی همچون جاودانگی، تولیدمثل، بقا، جذابیت ظاهری، حسادت و مالکیت، خیانت، خشونت، همدلی و... از رمان مذکور، که در متن مقاله نمونه‌های متعددی از آن‌ها به دست دادیم، ما را به این نتیجه رساند که ۱. رفتارهای شخصیت‌های این رمان، انطباق حداکثری با انسان‌شناسی داروینیستی دارند و ۲. اصول و موازین نظریه داروین، برای بازنمایی سرشت فرگشت‌یافته انسانی که در ادبیات متجلی شده، ظرفیت قابل‌قبولی دارد و چه‌بسا براساس قواعد «فلسفه علم» مصداق «بهترین تبیین» باشد.

منابع

باربور، ایان (۱۳۶۲)، علم و دین، ترجمه بهاء‌الدین
خرمشاهی، مرکز نشر دانشگاهی، چاپ اول،
تهران

داروین، چارلز (۱۳۸۰). منشأ انواع، ترجمه دکتر
نورالدین فرهیخته، زرین، تهران

کلیما، ایوان (۱۳۹۳)، نه فرشته نه قدیس، ترجمه
حشمت کامرانی، فرهنگ نشر نو با همکاری
نشر آسیم، چاپ دوم، تهران

References

- Alcock, John, (2001). *The Triumph of Sociobiology* (USA: Oxford UP)35-40 .
- Barbour, I. (1983). *Religion and science*. (B. Khorramshahi, Trans.). Markaz-e Nashr-e Daneshgahi. (Original work published 1966)
- Buss, D. M. (1999). *Evolutionary psychology: The new science of the mind*. Allyn & Bacon.
- Buss, D. M. (2000). *The Dangerous passion*, (New York: The Free Press) .
- Carroll, Joseph, (2002). *Adaptationist Literary Study: An Emerging Research Program*, Style: Volume36, No.4, Winter2002.
- Carroll, Joseph, (2005). *Literature and Evolutionary Psychology*, *The Handbook of Evolutionary psychology*, ed. David M Buss (New York: John Wiley & Sons)
- Carroll, Joseph, (2010). *Evolutionary Studies* an entry for *Blackwell's Encyclopedia of Literary and Cultural Theory*(forthcoming).
- Carroll, Joseph, (2011). *Reading Human Nature: Literary Darwinism in Theory and Practice*, Albany, New York: State University of New York Press.
- Crawford, Charles, (2008). *Foundations of evolutionary psychology* (New York: Psychology Press).
- Darwin, C. (2001). *On the origin of species*. (N. Farahikhta, Trans.). Zarrin. (Original work published 1859)
- Dennett, Daniel C, (1995). *Darwin's Dangerous Idea Evolution and the Meanings of Life*, Penguin Press, London.
- Darwin, Charles Robert, (1859). *On the Origin of Species by Means of Natural Selection, The Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life*, London, Murray
- Darwin (1874). *The Descent of Man and selection in relation to sex*. London: John Murray. 2d ed.; tenth thousand.
- Davies, Stephen, (2016). *Evolutionary Approaches to Literature Philosophy*, Published in *The Routledge Companion to the Philosophy of Literature*, edited by N. Carroll and J. Gibson, New York.
- Eugenie, Carol Scott, (2004). *Evolution Versus creationism*, United States of America: Greenwood Press.
- Lieberman, Mark, (2008). *Literary evolution, under Language and culture*, August 3.
- Haselton, M. G. and D. M. Buss (2000). *Error Management Theory: A New Perspective on Biases in Cross-Sex Mind Reading*, *Journal of Personality and Social Psychology*
- Klima, I. (2014). *Neither angel nor saint*. (H. Kamrani, Trans.). Farhang-e Nashr-e No in collaboration with Asim Publishers. (Original work published 1994)
- Sober, Elliott, (2003). *Metaphysical and Epistemological Issues in Modern Darwinian Theory*, In Jonathan Hodge and Gregory Radick, eds, s PP.276-287; *The Cambridge Companion to Darwin*; Cambridge: Cambridge University Press.
- Walsh and Beaver (2009). *Biosocial criminology: New directions in theory and research first: published by Routledge*.